

ZBORNIK INSTITUTA ZA
ARHEOLOGIJU

SERTA INSTITUTI
ARCHAEOLOGICI

KNJIGA
VOLUME 6

SREDNJOVJEKOVNA NASELJA U SVJETLU ARHEOLOŠKIH IZVORA

*MEDIAEVAL SETTLEMENTS IN THE
LIGHT OF ARCHAEOLOGICAL SOURCES*

Zagreb, 2017

SREDNJOVJEKOVNA NASELJA U SVJETLU ARHEOLOŠKIH IZVORA

*Zbornik radova drugog međunarodnog znanstvenog skupa srednjovjekovne arheologije Instituta za arheologiju
Zagreb, 2. – 3. lipnja 2015.*

Zagreb, 2017.

ZBORNİK INSTITUTA ZA ARHEOLOGIJU
SERTA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI
KNJIGA / VOLUME 6

IZDAVAČ / PUBLISHER

Institut za arheologiju, Ulica Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb

GLAVNI I IZVRŠNI UREDNICI / EDITORS-IN-CHIEF AND MANAGING EDITORS

Tajana Sekelj Ivančan

Tatjana Tkalčec

Siniša Krznar

Juraj Belaj

RECENZENTI / REVIEWERS

Dr. sc. Maja Petrinc, znanstvena savjetnica (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split)

Dr. sc. Željko Demo, muzejski i znanstveni savjetnik (Arheološki muzej u Zagrebu)

UREDNIČKO VIJEĆE / EDITORIAL BOARD

Gabriel Fusek (Nitra), Mirja Jarak (Zagreb), Timotej Knific (Ljubljana), Katarina Predovnik (Ljubljana), Naďa Profantová (Prag), Ante Uglešić (Zadar)

LEKTORI / LANGUAGE EDITORS

Za prijevode na engleski jezik odgovaraju prevoditelji potpisani uz svaki prevedeni tekst kao i sami autori članaka.

For English language translations translators signed beneath each translated text as well as the authors of papers are responsible.

KOREKTURA / PROOFREADING

Tajana Sekelj Ivančan

Tatjana Tkalčec

Siniša Krznar

Juraj Belaj

OBLIKOVANJE I RAČUNALNI SLOG / DESIGN AND LAYOUT

Hrvoje Jambrek

SADRŽAJ / CONTENT

TAJANA SEKELJ IVANČAN

UVODNA RIJEČ

4

MIKLÓS TAKÁCS

THE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF SETTLEMENTS OF THE 7TH – 13TH C. AD
IN HUNGARY IN THE LAST THREE DECADES

5

MILAN PROCHÁZKA, PETR MENŠÍK, JOSEF HLOŽEK

KNOWLEDGE OF DISAPPEARED VILLAGES IN BOHEMIA FROM EARLY MIDDLE AGES
TILL 20TH CENTURY

15

*POZNAVANJE NESTALIH SELA U ČEŠKOJ OD RANOG SREDNJEG VIJEKA DO 20.
STOLJEĆA*

DAŠA PAVLOVIČ

PEEKING INTO EARLY MEDIEVAL KITCHENS. FUNCTIONALITY AND APPEARANCE
OF THE SUNKEN FEATURES FROM THE SITE NOVA TABLA BY MURSKA SOBOTA
(SLOVENIA)

27

*KUKATI V ZGODNJSREDNJEVEŠKE KUHINJE ALI POSKUS DOLOČANJA
NAMEMBNOSTI OBJEKTOV NA NAJDIŠČU NOVA TABLA PRI MURSKI SOBOTI
(SLOVENIJA)*

LUKA BEKIĆ

KARAKTER NASELJA VARAŽDIN-BREZJE U OKVIRU RANOSREDNJOVJEKOVNE
ORGANIZACIJE NASELJA

49

*CHARACTER OF THE VARAŽDIN-BREZJE SETTLEMENT IN THE FRAMES OF THE EARLY
MEDIEVAL SETTLEMENT ORGANISATION*

MARKO DIZDAR, TAJANA SEKELJ IVANČAN

THE MEDIAEVAL SITE OF SLATINA-TURBINA 1

63

SREDNJOVJEKOVNO NALAZIŠTE SLATINA-TURBINA 1

KREŠIMIR FILIPEC

ULOMCI KERAMIČKIH POSUDA IZ RANOSREDNJOVJEKOVNOG NASELJA STARI
JANKOVCI-GATINA

77

*FRAGMENTS OF POTTERY VESSELS FROM AN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT IN STARI
JANKOVCI-GATINA*

TAJANA SEKELJ IVANČAN

RANOSREDNJOVJEKOVNO NASELJE NA VOLARSKOM BREGU U VIRJU

111

EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT AT VOLARSKI BREG NEAR VIRJE

PIA ŠMALCELJ NOVAKOVIĆ, TOMISLAV HRŠAK

THE BEGINNING OF EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT IN EASTERN CROATIA: A CASE
STUDY OF KAZNICA-RUTAK

131

*POČECI RANOSREDNJOVJEKOVNOG NASELJAVANJA U ISTOČNOJ HRVATSKOJ:
STUDIJA SLUČAJA KAZNICA-RUTAK*

ŠPELA KARO, TIMOTEJ KNIFIC, DIMITRIJ MLEKUŽ, BRANKO MUŠIČ, MAJA LAVRIČ THE GRADIŠČE ABOVE BAŠELJ ARCHAEOLOGICAL SITE: INTERPRETATION OF ARCHITECTURAL REMAINS ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH <i>ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE GRADIŠČE NAD BAŠLJEM: INTERPRETACIJA</i> <i>ARHITEKTURNIH OSTANKOV NA PODLAGI INTERDISCIPLINARNIH RAZISKAV</i>	167
SILVIJA SALAJIĆ THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT ON THE ARCHAEOLOGICAL SITE VIROVITICA- ĐURAĐ EAST <i>RANOSREDNJOVJEKOVNO NASELJE NA LOKALITETU VIROVITICA-ĐURAĐ ISTOK</i>	197
HELENA NODILO, GORAN SKELAC RANOSREDNJOVJEKOVNI NALAZI NA TRASI MAGISTRALNOG PLINOVODA BELIŠĆE- OSIJEK <i>EARLY MEDIEVAL FINDS ON THE ROUTE OF THE MAIN GAS PIPELINE BELIŠĆE-OSIJEK</i>	205
MITJA GUŠTIN, ALENKA TOMAŽ ZATAK KRAJ LENDAVE I SREDNJOVJEKOVNA RURALNA NASELJA PREKMURJA <i>ZATAK AT LENDAVA AND MEDIEVAL RURAL SETTLEMENTS OF PREKMURJE</i>	221
TATJANA TKALČEC, TAJANA SEKELJ IVANČAN, HRVOJE KALAFATIĆ NASEOBINE IZ RAZVIJENOGA SREDNJEG VIJEKA NA POLOŽAJU ČEPINSKI MARTINCI- DUBRAVA <i>HIGH MEDIEVAL SETTLEMENTS AT ČEPINSKI MARTINCI-DUBRAVA SITE</i>	235
NIKOLINA ANTONIĆ, TIBOR ÁKOS RÁCZ SELECTED MEDIEVAL FINDS FROM THE SITE KOBILIĆ 1 IN TUROPOLJE <i>ODABRANI SREDNJOVJEKOVNI NALAZI S LOKALITETA KOBILIĆ 1 U TUROPOLJU</i>	255
ROBERT ČIMIN PRILOG POZNAVANJU PREHRAMBENIH NAVIKA U KASNOM SREDNJEM VIJEKU <i>CONTRIBUTION TO THE EATING HABITS IN THE LATE MIDDLE AGES</i>	279
ANITA DUGONJIĆ MEDIEVAL SETTLEMENT AT THE SITE FRANJEVAC NEAR ĐAKOVO <i>SREDNJOVJEKOVNO NASELJE NA POLOŽAJU FRANJEVAC KOD ĐAKOVA</i>	293
ANDREJ JANEŠ, IVANA HIRSCHLER MARIĆ, ANA AZINOVIĆ BEBEK STARI PERKOVCI-SELA, RURALNO NASELJE 14. STOLJEĆA <i>STARI PERKOVCI-SELA, RURAL SETTLEMENT FROM THE 14TH CENTURY</i>	337
IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ, ANITA RAPAN PAPEŠA MEDIEVAL FINDS FROM LISKOVAČ SITE – VINKOVCI SOUTH RING ROAD <i>SREDNJOVJEKOVNI NALAZI S LOKALITETA LISKOVAČ – JUŽNA OBILAZNICA</i> <i>VINKOVAČA</i>	389
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK DIZDAR, TAJANA SEKELJ IVANČAN ARCHAEOLOGICAL SITE GRABRIĆ <i>ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE GRABRIĆ</i>	403

VESNA BIKIĆ TO LIVE IN A DITCH: PECULIARITIES OF THE TOPOGRAPHY OF MEDIAEVAL BELGRADE <i>ŽIVETI U ROVU: OSOBENOSTI TOPOGRAFIJE SREDNJOVEKOVNOG BEOGRADA</i>	411
ANDREA RIMPF ILOK'S FORTRESS IN THE OTTOMAN PERIOD <i>ILOČKA TVRĐAVA U OSMANLIJSKOM RAZDOBLJU</i>	421
ANDREJ MAGDIČ NEW ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO THE MIDDLE AGES IN THE SLOVENIAN REGIONS OF POMURJE AND PODRAVJE. THE ISSUE OF SETTLEMENT CONTINUITY AND THE DEVELOPMENT OF AGRARIAN ACTIVITIES <i>NOVEJŠE ARHEOLOŠKE RAZISKAVE SREDNJEGA VEKA NA PROSTORU SLOVENSKEGA POMURJA IN PODRAVJA. VPRAŠANJE KONTINUITETE POSELITVE IN RAZVOJA AGRARNIH DEJAVNOSTI</i>	441
IVAN VALENT, IVAN ZVIJERAC OKOLIŠ KAO FAKTOR NASELJAVANJA U RAZDOBLJU RANOG SREDNJEG VIJEKA NA PROSTORU KOPRIVNIČKE I ĐURĐEVAČKE PODRAVINE <i>ENVIRONMENT AS A FACTOR OF HABITATION ON THE TERRITORY OF KOPRIVNICA- ĐURĐEVAC PART OF THE RIVER DRAVA BASIN DURING THE EARLY MIDDLE AGES</i>	459
ANDREJA KUDELIĆ, FILOMENA SIROVICA, INA MILOGLAV, DINKO TRESIĆ PAVIČIĆ TERENSKI PREGLED GORNJE PODRAVINE - ANALIZA UČESTALOSTI I DISTRIBUCIJE SREDNJOVEKOVNOG POVRŠINSKOG MATERIJALA <i>FIELD SURVEY OF UPPER PODRAVINA REGION – FREQUENCY AND DISTRIBUTION ANALYSIS OF THE MEDIEVAL SURFACE MATERIAL</i>	473
ZORKO MARKOVIĆ, KATARINA BOTIĆ NEW KNOWLEDGE ABOUT THE MEDIEVAL SETTLEMENTS OF NAŠICE REGION <i>NOVE SPOZNAJE O SREDNJOVEKOVNIM NASELJIMA NAŠIČKOG KRAJA</i>	483
ANITA RAPAN PAPEŠA, DANIJEL PETKOVIĆ HOW ARCHAEOLOGY HELPS HISTORY: THE CASE OF ESTATE ZABLAĆE IN THE VICINITY OF VINKOVCI <i>KAKO ARHEOLOGIJA POMAŽE TUMAČENJU POVIJESNIH IZVORA: PRIMJER TRIJU ZABLAĆA U OKOLICI VINKOVACA</i>	499

Drugi po redu međunarodni znanstveni skup srednjovjekovne arheologije u organizaciji Instituta za arheologiju održan je u Zagrebu 2. i 3. lipnja 2015. godine pod nazivom *Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora*. Cilj je bio prezentacija rezultata novijih sustavnih i zaštitnih arheoloških istraživanja koja su se provodila u sklopu velikih infrastrukturnih projekata Republike Hrvatske u posljednjih desetak godina, ali i okupljanje stručnjaka i znanstvenika koji se bave relevantnim temama vezanim uz srednjovjekovnu naseobinsku arheologiju te međusobna razmjena iskustava i znanja. Skup je održan u Velikoj dvorani Matice hrvatske s cjelodnevnom programom. Ukupno je sudjelovalo 58 sudionika i to 11 inozemnih i 47 domaćih koji su prezentirali 9 inozemnih i 22 domaća izlaganja te 16 postera.

Izlaganja na temu srednjovjekovnih naselja obuhvatila su široki zemljopisni prostor i široko vremensko razdoblje. Kroz dva dana trajanja znanstvenog stupa pružena je jasnija slika o stanju istraženosti srednjovjekovnih naselja, rezultatima i ciljevima na koje su se posljednjih desetak godina usredotočili određeni istraživači i timovi istraživača, kako oni s područja Republike Hrvatske, tako i kolege iz okolnih zemalja: Mađarske, Češke, Srbije i Slovenije. U svim segmentima uočen je veliki pomak u obradama i interpretacijama rezultata istraživanja. Na skupu su doneseni i rezultati starijih istraživanja koja do sada nisu bila objavljena, a prezentirani su i novi pristupi i metodologije u sagledavanju pojedinih mikroregija ili širih područja tijekom srednjovjekovlja.

Kako bi znanstvenoj i stručnoj javnosti, ali i široj zainteresiranoj zajednici omogućili bolji uvid u novija istraživanja ili reinterpretacije starih nalaza, prikupljeni su radovi sa skupa u pisanom obliku, okupljeni u Zborniku koji je pred nama. Ovdje koristim priliku još jednom zahvaliti svim sudionicima skupa te Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta RH koje je financiralo izdavanje ovog broja Zbornika (*Zbornik Instituta za arheologiju / Serta Instituti Archaeologici* 6). Nadam se da će u jedinstvenoj publikaciji okupljeni radovi o naseobinskim nalazištima biti poticaj kolegama, a posebno mlađim generacijama arheologa, za daljnje bavljenje srednjovjekovnim naseljima i njihovim obradama te da će napretkom novih metoda, posebno interdisciplinarnih i multidisciplinarnih istraživanja, u budućnosti tražiti i pronalaziti nove mogućnosti i nove izazove u tumačenju i interpretacijama srednjovjekovlja.

Tajana Sekelj Ivančan

TERENSKI PREGLED GORNJE PODRAVINE - ANALIZA UČESTALOSTI I DISTRIBUCIJE SREDNJOVJEKOVNOG POVRŠINSKOG MATERIJALA

Stručni rad / Professional paper

Tijekom jeseni 2014. godine provedena je prva faza sustavnog terenskog pregleda gornje Podravine. Istraživanje predstavlja dio višegodišnjeg programa osmišljenog s ciljem prikupljanja širokog raspona podataka o distribuciji pokretnog arheološkog materijala u prostornom kontekstu. Sustavnim terenskim pregledom obuhvaćeni su samo pojedini segmenti krajolika, za koje se na temelju položaja i geografskih značajki pretpostavlja da mogu omogućiti prikladnu rekonstrukciju obrazaca naseljavanja u prošlosti. Iako je istraživanje u početnoj fazi, te je za sada obuhvatilo samo područje smješteno sjeverno i južno od mjesta Hlebina, već prvi dobiveni rezultati omogućuju definiranje kronološki izdvojenih područja intenzivnije pojave pokretnog arheološkog materijala i time razmatranje značenja utvrđene distribucije u širem krajoliku. Kako se značajni dio prikupljenog materijala može vezati uz razdoblje srednjega vijeka, analiza njegove učestalosti i distribucije, izvedena u odnosu na poznati povijesni i geografski kontekst, predstavlja dobru osnovu za rekonstrukciju intenziteta korištenja istraženog prostora u tom razdoblju prošlosti.

Ključne riječi: sustavni terenski pregled, distribucija površinskog materijala, srednji vijek, gornja Podravina, Hlebina, Struga

UVOD

Sustavni terenski pregled gornje Podravine proveden je u sklopu programa koji je 2014. godine financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Pregled je izveden u organizaciji Instituta za arheologiju, te u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Arheološkim muzejom u Zagrebu. Provedeno istraživanje dio je višegodišnjeg programa koji se izvodi s ciljem prikupljanja podataka o distribuciji površinskog arheološkog materijala na zadanom području, kao odrazu obrazaca njegovoga korištenja kroz sva razdoblja prošlosti.

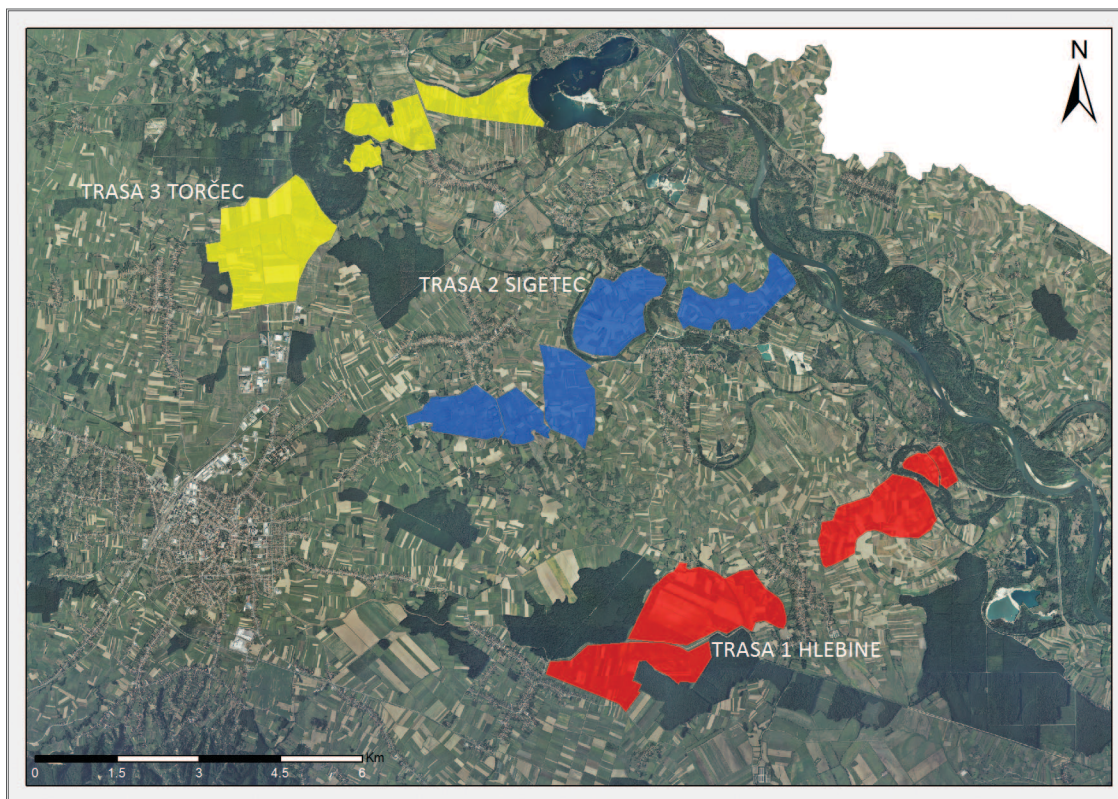
Na području gornje Podravine, posebno u okviru današnjih općina Đelekovac, Drnje, Hlebina, Molve i Peteranec, tijekom zadnjih desetljeća prikupljen je velik broj nalaza i podataka o položajima arheoloških nalazišta, najvećim dijelom zahvaljujući angažmanu i predanosti gospodina Ivana Zvijerca.¹ Danas su oni pohranjeni u iznimno vrijednoj kulturno-povijesnoj zbirci Zvijerac u mjestu Torčec te svjedoče o intenzivnom naseljavanju ovoga prostora u svim vremenskim razdobljima. Ipak, ti su vrijedni zahvati najčešće bili usmjereni na topografski značajne lokacije, što je otvorilo potrebu za njihovom nadogradnjom i prostorno-vremenskim povezivanjem u krajoliku. Kako je sustavni terenski pregled arheološka metoda usmjerena na dokumentiranje šireg prostornog konteksta površinskih arheoloških nalaza, odnosno arheološkog krajolika (Čučković 2012: 247), tako ona predstavlja prikladan pristup zadanim zahtjevima. Kroz detaljno bilježenje sačuvanih tragova ljudskih aktivnosti, neovisno o intenzitetu u kojem se javljaju, sustavni terenski pregled omogućuje praćenje distribucije površinskog materijala na različitim prostornim skalama i njezino uspoređivanje sa svim vrstama prostornih varijabli (Bintliff 1996: 12).

¹ Ovom prilikom zahvalili bismo gospodinu Ivanu Zvijercu na podršci i pomoći koju nam je nesebično pružio tijekom pripreme i provedbe projekta.

SMJERNICE, METODA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA²

Zonalno pružanje osnovnih geoloških i geomorfoloških značajki u smjeru sjeverozapad – jugoistok bilo je značajan čimbenik naseljavanja gornje Podravine u prošlosti (Feletar, Feletar 2008: 174). To potvrđuju i rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja prema kojima je najgušća naseljenost registrirana u zoni druge i treće holocenske i würmske terase. Ipak, naseobinski su pokazatelji zabilježeni i u nižoj močvarnoj zoni (Šimek (ed.) 1997; Sekelj Ivančan 2010a; Čimin 2014), koja i danas, nakon što je regulacija rijeke Drave osigurala taj prostor od poplava, broji najmanje naselja.

U skladu sa značajkama zadanog prostora, sustavni terenski pregled organiziran je prema unaprijed određenim prostornim jedinicama na području smještenom između mjesta Đelekovec i mjesta Molve. Riječ je o pojasu širokom oko 7,5 km, smještenom jugozapadno od korita rijeke Drave, koji njezin tok prati u dužini od oko 20 km. Kako je to izrazito veliko područje koje obuhvaća oko 15 000 ha, prije izvedbe terenskog pregleda definirane su tri trase koje predstavljaju svojevrsni presjek kroz podravski krajolik (sl. 1). Trase su zacrtane u smjeru jugozapad – sjeveroistok i pružaju se okomito na podravske geografske zone, čime su obuhvaćene prve dvije dravske terase i dravski poloj. Označene su brojem i nazivom najvećeg mjesta na području koji obuhvaćaju. Podijeljene su na manje jedinice (položaje) označene brojem i toponimom preuzetim s topografske karte (TK25) u mjerilu 1:25 000 i hrvatske osnovne karte (HOK) u mjerilu 1:5000. Svaki je položaj podijeljen na lokacije označene brojem i oznakom položaja na kojem se nalaze. Lokacije su definirane na temelju trenutne parcelacije zemljišta i utvrđene u skladu sa stvarnom situacijom na terenu.

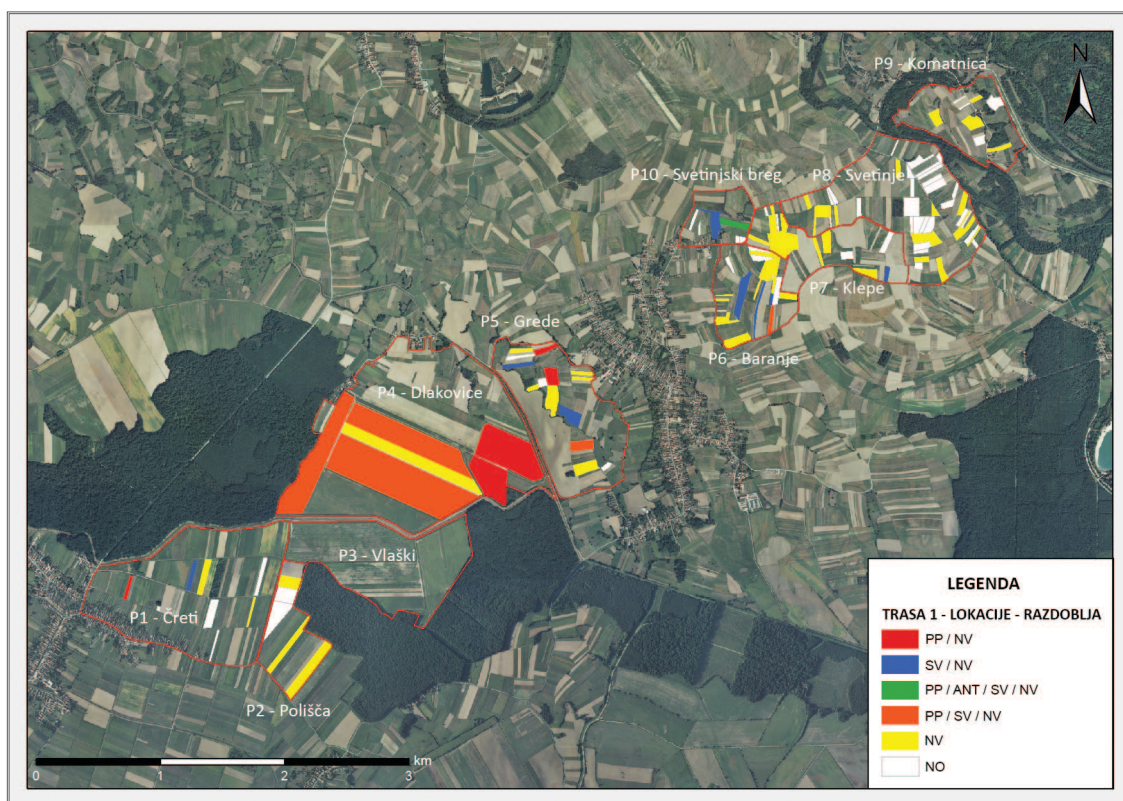
Sl. 1 Zadane trase sustavnog terenskog pregleda gornje Podravine (izradile: A. Kudelić, F. Sirovica)

U izvedbi terenskog pregleda istovremeno je sudjelovalo maksimalno deset sudionika podijeljenih u dvije grupe. Zadata je lokacija pregledana hodanjem u usporednim linijama na međusobnoj udaljenosti od 10 do 15 metara. Pregled je, ovisno o uvjetima na terenu, izvođen u razmacima od 1,5 do 3 minute, a položaj sudionika, kao i svaki prekid pregleda s istekom predviđenog vremena, zabilježen je ručnim GPS-om. Time je definirana prostorna mreža unutar koje su kartirani svi primijećeni arheološki ostaci. Prisutnost površinskog arheološkog materijala bilježena je u unaprijed pripremljene obrasce s istovremenim razdvajanjem prema vrsti i vremenskoj pripadnosti, a manji je uzorak prikupljen za poslijeterensku obradu. Prema unaprijed dogovorenim kriterijima, tijekom pregleda prikupljan je dijagnostički značajan materijal: veći ulomci keramike, obodi, dna, ručke; te materijal koji se može smatrati rijetkim: npr. metali, šljaka, litika i sl.

² Detaljniji prikaz geografskih značajki prostora i primijenjene metodologije predstavljen je u članku „Prikaz rezultata prve faze sustavnog terenskog pregleda gornje Podravine“ (Kudelić et al. 2015).

Prvom fazom terenskog istraživanja obuhvaćena je prva od tri zadane trase, označena kao Trasa 1 (Hlebina), koja se pruža od Koprivničkih Brega do mjesta Komatnica na rijeci Dravi te zauzima površinu od oko 700 ha. Pregledom su prikupljeni podaci o distribuciji pokretnog arheološkog materijala na devet od deset zadanih položaja. Ukupno je pregledano 135 lokacija na devet položaja trase 1, odnosno 177 od 700 ha zadane površine.³ Materijal utvrđen pregledom, koji je u najvećem omjeru predstavljen ulomcima keramičkih posuda i opekom, svjedoči o kontinuiranim ljudskim aktivnostima na ovom području od pretpovijesti do danas. Arheološki ostaci utvrđeni su na 102 od 135 pregledanih lokacija od čega je preciznije datirano njih 73%. Najzastupljeniji je novovjekovni arheološki materijal, utvrđen na 80 datiranih lokacija. Na 15, odnosno 18 lokacija utvrđen je pretpovijesni i srednjovjekovni materijal, dok je rimskodobni materijal utvrđen na tek dvije lokacije od njih 135, odnosno na samo jednom od devet pregledanih položaja (sl. 2).

Iako su prikazani podaci rezultat tek prve faze istraživanja, na osnovi prikupljenog keramičkog materijala dobiveno je dovoljno podataka za preliminarnu interpretaciju utvrđene distribucije. Ovdje su izdvojeni podaci o ostacima koji se mogu vezati uz razdoblje srednjega vijeka i koji omogućuju razmatranje značenja njihove distribucije u širem krajoliku.⁴

Sl. 2 Trasa 1 – Hlebina: distribucija pokretnog arheološkog materijala prema lokaciji i vremenskoj pripadnosti (PP = pretpovijest, ANT = antika, SV = srednji vijek, NV = novi vijek, NO = neopredijeljeno; izradili: F. Sirovica, D. Tresić Pavičić)

UČESTALOST I DISTRIBUCIJA SREDNJOVJEKOVNOG POVRŠINSKOG MATERIJALA

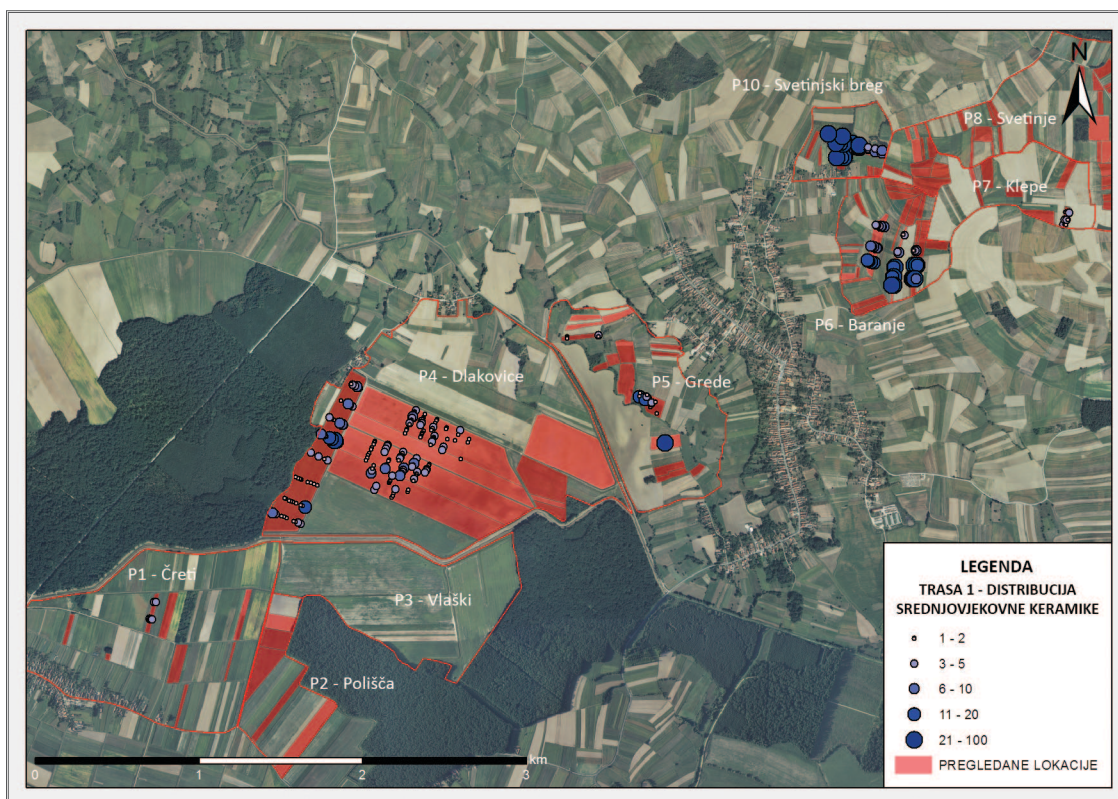
Srednjovjekovni je materijal utvrđen na 18 lokacija, odnosno na pet od devet pregledanih položaja (sl. 3), koji pokazuju značajna odstupanja u učestalosti i obrascima distribucije.⁵ U neposrednoj okolini Hlebina utvrđene su pozicije s izrazitom količinom materijala koje se skoro isključivo javljaju na lokacijama smještenim na manjim, prirodnim uzvisinama.

Na položaju Grede, smještenom zapadno od Hlebina, uz novovjekovni i nešto pretpovijesnog pokretnog arheološkog materijala, prikupljeni su i ulomci kasnosrednjovjekovne keramike. Posebno se ističe lokacija smještena na uzvisini pod

³ Zbog zasađenih i neobranih kultura ili neobrađenih i zaraslih polja nije bilo moguće pregledati sve lokacije na pojedinom položaju, a značajan utjecaj na područje obuhvaćeno pregledom imalo je i zadržavanje vode na poljima izazvano izrazito lošim vremenskim uvjetima.

⁴ Izrazit doprinos analizi srednjovjekovnog arheološkog materijala pružile su dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan i dr. sc. Tatjana Tkalec s Instituta za arheologiju.

⁵ Na pet lokacija utvrđene su i zasebno dokumentirane tvorevine, koje obično svjedoče o prisutnosti potpovršinskog arheološkog zapisa koji oranjem dospjeva na površinu. Jednako indikativna je i veća količina pokretnog arheološkog materijala utvrđena na pojedinim lokacijama.

Sl. 3 Trasa 1 – Hlebine: distribucija srednjovjekovne keramike (izradili: F. Sirovica, D. Tresić Pavičić)

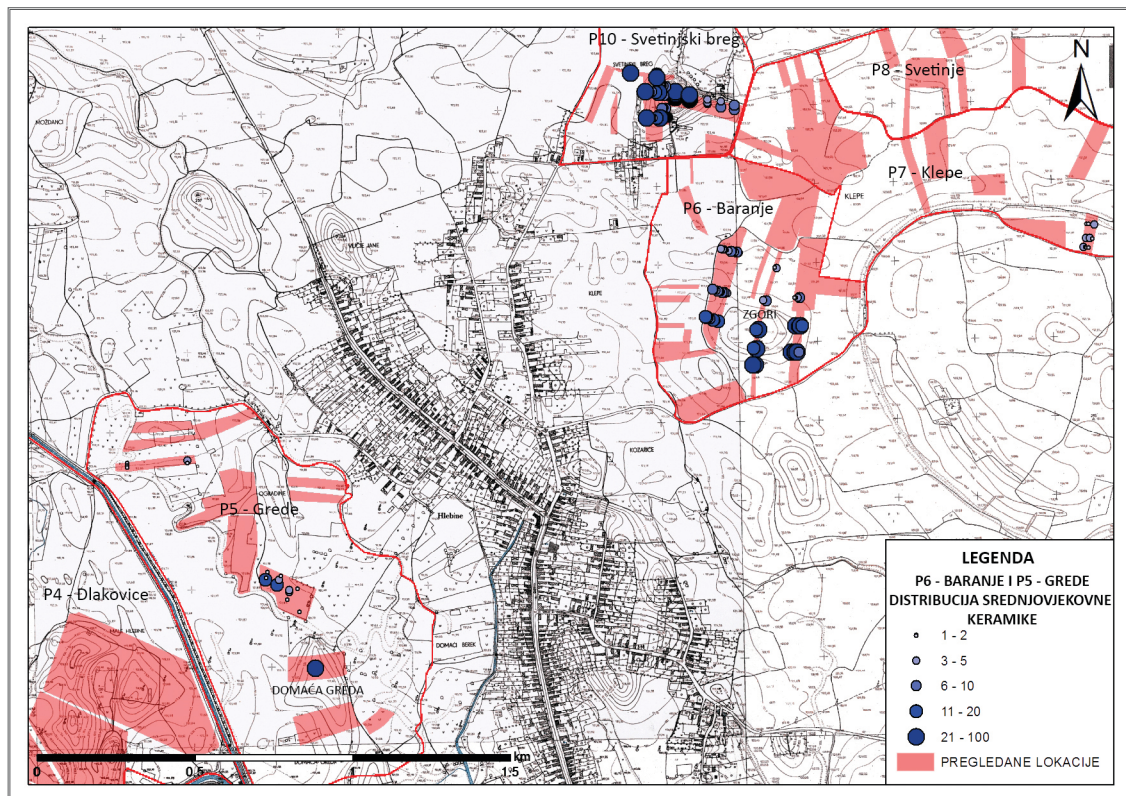
nazivom Domaća greda gdje je zabilježena izrazitija učestalost kasnosrednjovjekovne keramike. Na položaju Baranje, istočno od Hlebina, nalazi se manja uzvisina koju lokalno stanovništvo naziva Zgori. Uzvisina se nešto više od dva metra izdiže nad okolnim nizinskim područjem, a na njoj je, uz novovjekovni i pretpovijesni, utvrđena i izrazitija količina srednjovjekovnog arheološkog materijala. Prikupljeni materijal može se preciznije datirati u rani, razvijeni i kasni srednji vijek. Oba su nalazišta otprije poznata u literaturi kao vjerojatna selišta srednjovjekovne Struge (Alečković 1996: 284; Šimek (ed.) 1997: 161). Na temelju utvrđene distribucije lako je uočiti da odnos učestalosti keramičkog materijala naspram reljefnih značajki jasno odražava pogodnost manjih uzvisina za izrazitije ljudske aktivnosti i stalnji boravak (sl. 4).

Nešto drugačiju sliku pružaju dva nizinska položaja smještena oko dva kilometra istočno, odnosno zapadno od Hlebina (sl. 5). Istočno utvrđeni srednjovjekovni arheološki materijal javlja se na malom prostoru, neposredno uz stari meandar rijeke Drave. Na tom je položaju, koji je tijekom pregleda vođen pod nazivom Klepe, uz manju količinu keramike razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka, nađena i znatna količina zgure. Iako je taj talionički otpad utvrđen na cijeloj površini jedne od lokacija, u najvećoj je mjeri nađen u njezinom središnjem dijelu gdje su vidljivi bili i tragovi izorane tvorevine s većom količinom zapečene zemlje (sl. 6).⁶ Značajnija količina zgure, ponovo praćena srednjovjekovnim keramičkim materijalom, utvrđena je i na položaju Dlakovice smještenom istočno od Hlebina.⁷ Na položaju je uz srednjovjekovni, utvrđen pretpovijesni te novovjekovni materijal. Na temelju prikupljenog uzorka, srednjovjekovna je keramika pobliže smještena u razdoblja razvijenog i kasnog srednjeg vijeka.

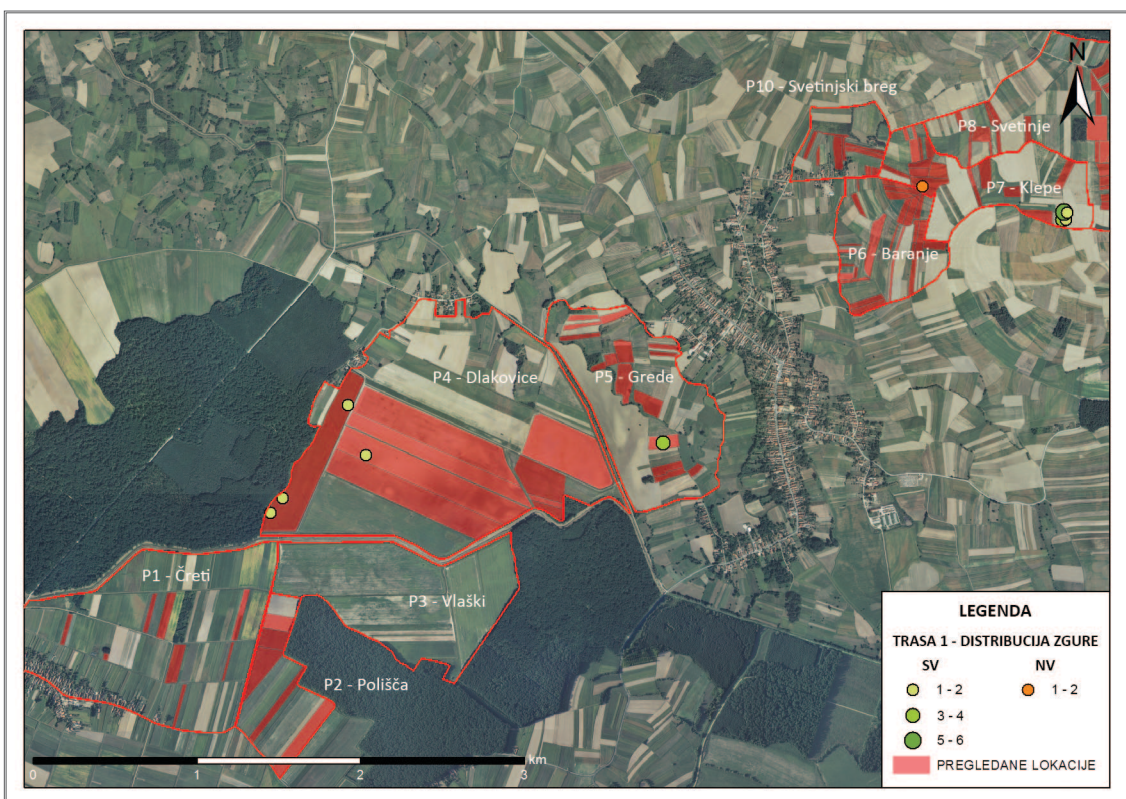
Terenskim pregledom obuhvaćen je i položaj poznat kao Svetinjski breg, na kojem utvrđena količina pokretnog arheološkog materijala druge pregledane lokacije nadmašuje desetak puta (sl. 7). Analiza prikupljenog keramičkog materijala pokazuje da je položaj korišten tijekom razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, ali i tijekom brončanog doba te vjerojatno kontinuirano kroz razdoblje latena i antike. Položaj karakterizira i izrazita količina opeke, kamena i žbuke. Njihova je distribucija zasebno dokumentirana čime je na pregledanim lokacijama definirana zona intenzivne pojave građevinskog

⁶ Distribucija talioničkog otpada je prema savjetima dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan bilježena tijekom cijelog terenskog pregleda.

⁷ Položaj Dlakovice otprije je poznat u literaturi (Alečković 1996: 283; Šimek (ed.) 1997: 160) i veže se uz nalaz rimskog novca, no terenskim pregledom površinski arheološki ostaci iz tog razdoblja nisu utvrđeni. Ipak, Miralem Alečković (1996: 283) spominje da su na tom prostoru primijećeni ostaci zgure, kao i veće količine kućnoga lijepa koje je moguće dovesti u vezu s talioničkim radionicama.

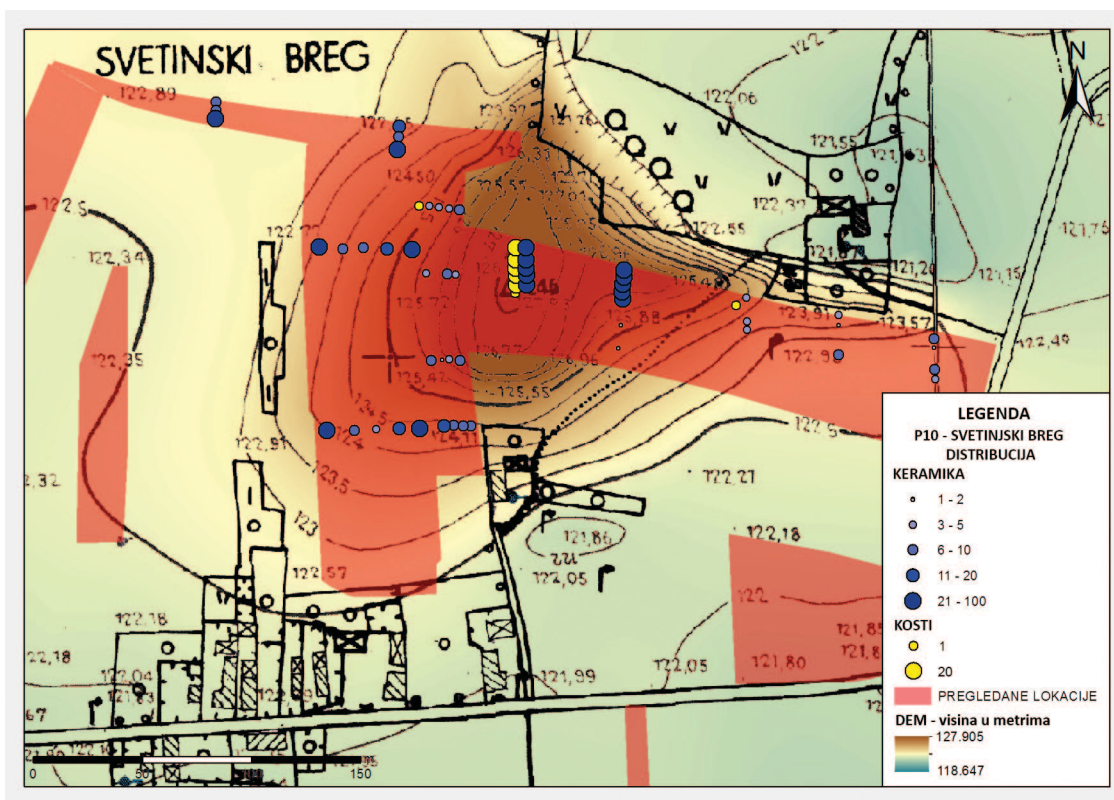
Sl. 4 Trasa 1 – Hlebine, položaj 5 – Grede i položaj 6 – Baranje: distribucija srednjovekovne keramike (izradili: F. Sirovica, D. Tresić Pavičić)

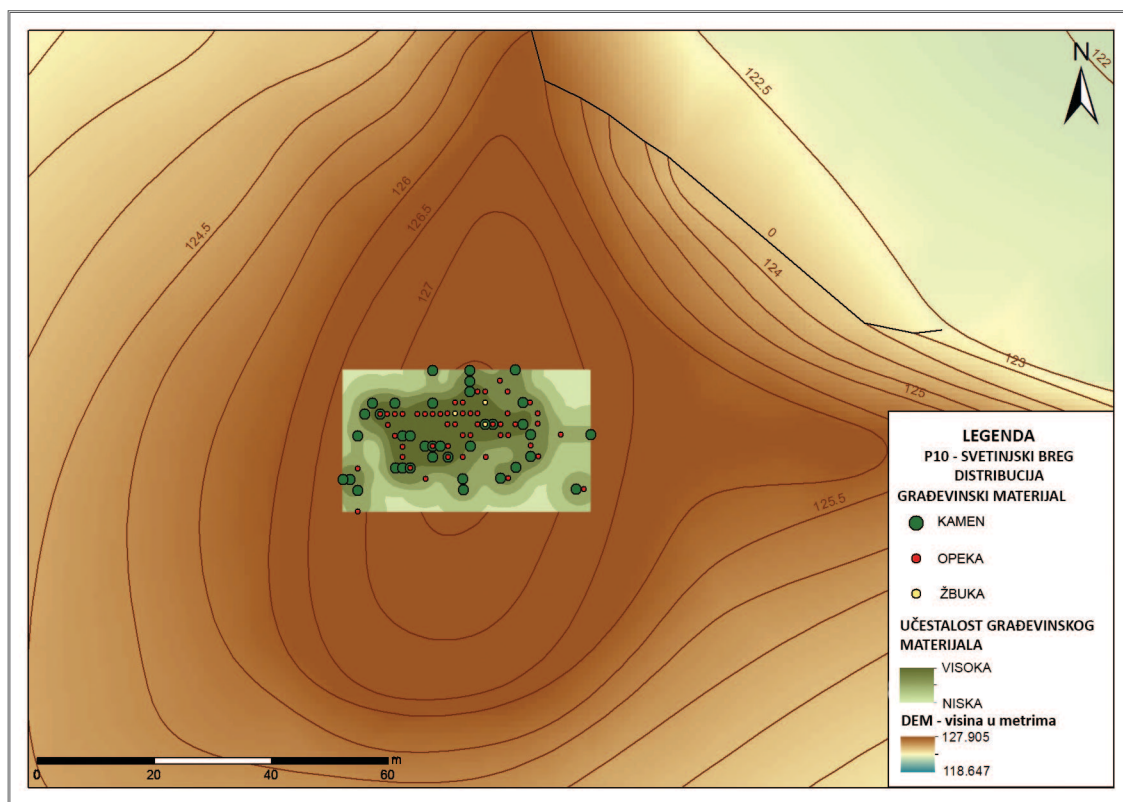
Sl. 5 Trasa 1 – Hlebine: distribucija zgure (izradili: F. Sirovica, D. Tresić Pavičić)

Sl. 6 Trasa 1 – Hlebine, položaj 7 – Klepe: tragovi izorane arheološke tvorevine (foto: F. Sirovica)

Sl. 7 Trasa 1 – Hlebine, položaj 10 – Svetinjski breg: distribucija srednjovjekovne keramike i ljudskih kostiju (izradili: F. Sirovica, D. Tresić Pavičić)

Sl. 8 Trasa 1 – Hlebine, položaj 10 – Svetinjski breg: distribucija građevinskog materijala (izradili: F. Sirovica, D. Tresić Pavičić)

materijala kao potvrda položaja većeg objekta, ali i indikacija o njegovim dimenzijama i orijentaciji (sl. 8). Na položaju su utvrđene i fragmentirane ljudske kosti, koje se mjestimično, posebno u zoni intenzivnije pojave građevinskog materijala, javljaju u većim količinama.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Svetinjski breg, izrazitija uzvisina koja se oko četiri metra izdiže nad okolnim područjem, predstavlja najpoznatije nalazište hlebinske prošlosti. Na temelju dosadašnjih, sporadičnih istraživanja utvrđeno je da su na tom položaju očuvani ostaci sakralne arhitekture, iako različiti autori spominju mogućnost da se tu nalaze i ostaci srednjovjekovne utvrde, obrambenog nasipa s drvenim pilonima (Kolar 1976; Mraz, Pakasin 1984) te, prema Sonji Kolar, utvrđenja koje je do danas vidljivo na sjeveroistočnoj strani uzvišenja (Kolar 1976: 113). Ipak, položaj se najčešće povezuje s crkvom Blažene Djevice Marije (*ecclesia beatae Virginis de Struga*), koja se spominje u popisu župa zagrebačke biskupije iz 1334. godine (Rački 1872: 214; Buturac 1984: 77), a pripada srednjovjekovnoj župi Struga koja između 14. i 16. stoljeća, a vjerojatno i ranije, obuhvaća područje današnje općine Hlebine (Marković 1984: 9; Mraz, Pakasin 1984: 10–11; Feletar 1989: 67–68; Pavleš 2013: 149–153). Istraživanjem dokumentirani ostaci ljudskih kostiju potvrđuju već ranije pretpostavljeno groblje, a time i sakralnu namjenu objekta utvrđenog na najvišoj točki uzvisine. S druge strane, utvrđenje koje se spominje u literaturi možda je moguće naslutiti u izduženoj udubini, jasno vidljivoj na HOK-u, koja možda predstavlja ostatak jarka u sjeveroistočnom podnožju uzvišenja (sl. 7).

Položaj pripada srednjovjekovnoj župi Struga, čije središte neki autori traže upravo na Svetinjskom bregu (Mraz, Pakasin 1984; Feletar 1989). Župa je vjerojatno zahvaćala šire pridravsko područje s granicama prema župama u Peterancu i Đurđevcu (Mraz, Pakasin 1984: 12–15; Feletar 1989: 67). Čini se da se sastojala od nekoliko selišta koja se u literaturi povezuju s položajima: Zablatje, Zgori, Kozarice, Kozarnice, Domaća greda, Velike i Male Hlebine te Vučje jame (Mraz, Pakasin 1984: 18; Alečković 1996: 284; Šimek (ed.) 1997; Pavleš 2013: 155–160). Terenskim pregledom potvrđeno je otprije prepoznato nalazište na uzvisini Domaća greda, koje je ovom prilikom prošireno i preciznije smješteno u prostoru. Potvrđen je i nasebinski karakter srednjovjekovnog nalazišta na uzvisini pod nazivom Zgori te je utvrđeno da ovdje prikupljen keramički materijal prikazuje neprekinuti kontinuitet od ranog preko razvijenog do kasnog srednjeg vijeka (sl. 4). Istočno

i zapadno od tih položaja, na položajima Dlakovice i Klepe, utvrđena je značajna količina zgure, a ista je vrsta talioničkog otpada utvrđena i na Domaćoj gredi, na najvišoj točki te blage uzvisine. Nekoliko komada zgure dokumentirano je na još jednoj lokaciji položaja Klepe gdje je ovim pregledom utvrđen isključivo novovjekovni keramički materijal (sl. 5). Ako te položaje usporedimo s otprije poznatim položajima talioničkih radionica, koje su na području gornje Podravine poznate zahvaljujući istraživanjima Tajane Sekelj Ivančan (2009; 2010b; 2011; 2013; 2014), može se primijetiti njihovo grupiranje na širem području Virja, Molvi i Hlebina, odnosno na prostoru blago uzdignutih holocenskih i würmskih terasa. Dosadašnja istraživanja također pokazuju da su takve radionice često smještene u plavnim područjima, nedaleko ili podno istovremenih naselja smještenih na blagim uzvisinama (Sekelj Ivančan 2010a; 2013), što u znatnoj mjeri potvrđuju i rezultati ovog istraživanja.

Razmatranje utvrđene distribucije u cijelosti, prikazuje relativno intenzivnu pojavu srednjovjekovnih ostataka u zoni dravskih terasa te njihov potpuni izostanak u zoni dravskoga poloja (sl. 2). Isti podaci dobiveni su i za prapovijesna razdoblja. S druge strane, novovjekovni je materijal utvrđen duž cijele terenskog pregledom obuhvaćene zone. Iako je moguće pretpostaviti mnoge uzroke te pojave, oni se najčešće povezuju s intenzivnim mijenjanjem krajolika izazvanim prvenstveno plavljenjem i mijenama dravskoga toka, ali i akumulacijom materijala, odnosno sposobnošću Drave da u velikim nanosima prekrije arheološke ostatke. Istovremeno treba spomenuti da utvrđenu distribuciju, kao odraz srednjovjekovnog naseobinskog obrasca, dopunjuju i do sada nerazmatrane lokacije na položajima Čreti i Grede, koje pokazuju nisku gustoću srednjovjekovnog materijala na usko ograničenom prostoru (sl. 3). Riječ je o pojavi koju je moguće tretirati kao izvannalazišni (engl. *off-site*) arheološki zapis. Dvije takve lokacije utvrđene terenskim pregledom predstavljaju prve izvannalazišne pojave definirane na području gornje Podravine, a svjedoče o aktivnostima koje su zajednice tijekom srednjega vijeka provodile u širem krajoliku. Iako razumijevanje njihovoga značenja zahtijeva provedbu dodatnih istraživanja, bilježenje takvih pojava neupitno nadopunjuje sliku naseobinskog obrasca srednjovjekovne gornje Podravine i predstavlja dobru osnovu za rekonstrukciju intenziteta korištenja istraženog prostora u tom razdoblju prošlosti.

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Alečković, M. M. 1996, Noviji arheološki nalazi iz Hlebinskog dijela Podravine, *Podravski zbornik*, Vol. 22, 279–286.
- Bintliff, J. 1996, The Role of Science in Archaeological Regional Surface Artefact Survey, in: *Optical Technologies in the Humanities*, Selected Contributions to the International Conference on New Technologies in the Humanities and Fourth International Conference on Optics Within Life Sciences OWLS IV, Münster, Germany, 9 – 13 July 1996, D. Dirksen, D., von Bally, G. (eds.), Springer, Berlin, 9–28.
- Buturac, J. 1984, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, LIX, 43–108.
- Čimin, R. 2014, Povijest arheologije u Podravini (1880. - 2014.), *Podravski zbornik*, Vol. 40, 135–157.
- Čučković, Z. 2012, Metodologija sustavnog terenskog pregleda: primjer istraživanja zapadne Bujštine (Istra) / Methodology of Field Survey: Case Study from Western Bujština (Istria), *Opuscula archaeologica*, Vol. 36, 247–274.
- Feletar, D. 1989, *Podravina – općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*, Koprivnica.
- Feletar, D., Feletar, P. 2008, Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti gornje hrvatske Podravine, *Podravina*, Vol. 7/13, 167–212.
- Kolar, S. 1976, Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica, *Podravski zbornik*, Vol. 2, 103–116.
- Kudelić, A., Sirovica, F., Miloglav, I. 2015, Prikaz rezultata prve faze sustavnog terenskog pregleda gornje Podravine, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XI, 104 – 108.
- Marković, Z. 1984, Arheološka nalazišta u Hlebinskoj Podravini, *Hlebine – od Struge do danas, Hlebinski almanah*, Vol. 1, 5–9.
- Mraz, S., Pakasin, I. 1984, Starija povijest Hlebina, *Hlebine – od Struge do danas, Hlebinski almanah*, Vol. 1, 10–19.
- Pavleš, R. 2013, *Podravina u srednjem vijeku: Povijesna topografija srednjovjekovne Gornje Komarnice (ludbreška, koprivnička i đurđevačka Podravina)*, Meridijani, Koprivnica.
- Rački, F. 1872, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, IV, 201–229.
- Sekelj Ivančan, T. 2009, Arheološka istraživanja ranosrednjovjekovne radionice za preradu željezne rudače na lokalitetu Virje-Volarski breg, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. V, 65–70.
- Sekelj Ivančan, T. 2010a, *Podravina u ranom srednjem vijeku*, Monographiae Instituti archaeologici 2, Zagreb.
- Sekelj Ivančan, T. 2010b, Talionička djelatnost u okolici Molva u ranom srednjem vijeku, in: *Molve – ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Molve, 27. 9. 2008, Kolar M., Petrić H. (eds.), Društvo za povjesnicu i starine, Molve, 30–45.
- Sekelj Ivančan, T. 2011, Rezultati istraživanja nalazišta Virje-Volarski breg u 2010. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VII, 50–53.
- Sekelj Ivančan, T. 2013, Nastavak arheoloških istraživanja na položajima Volarski breg i Sušine kraj Virja u 2012. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 48–54.
- Sekelj Ivančan, T. 2014, Četvrta sezona arheoloških istraživanja nalazišta Virje-Volarski breg/Sušine, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. X, 99–103.
- Šimek, M. (ed.) 1997, *Registar arheoloških nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Sekcija arheologa i preparatora, Bjelovar.

SUMMARY

FIELD SURVEY OF UPPER PODRAVINA REGION – FREQUENCY AND DISTRIBUTION ANALYSIS OF THE MEDIEVAL SURFACE MATERIAL

Key words: systematic field survey, distribution of surface material, Middle Ages, upper Podravina, Hlebine, Struga

During the autumn of 2014 the first stage of a systematic field survey of upper Podravina region was conducted. The survey represents a part of a three-year program designed for gathering a wide range of data on spatial distribution of the surface archaeological material. Since the research is focused on a relatively large area, systematic field survey covers only certain segments of the landscape, for which it is assumed, based on their location and topographical features, that they can provide an appropriate amount of data for the reconstruction of settlement patterns in the whole area through history. Although the investigation is at its early stage, and has so far covered only an area situated north and south of the settlement of Hlebine, the first obtained results allow us to define chronologically isolated areas of intense presence of surface archaeological material and thus different considerations on the meaning of established distribution in the broader landscape.

As the major part of the collected material can be associated with the Middle Ages, this paper is focused on the possibilities of its analysis in relation to the known historical and geographical context. Regarding that, it can be noted that medieval material was identified at 18 locations which show significant differences in the patterns of material distribution. Positions with a pronounced amount of material occur in the immediate surroundings of Hlebine, almost exclusively at locations situated on the small, natural hills. As they can easily be connected with settlements mentioned in historical sources, this enables the reinterpretation of the data obtained by previous studies. In the wider landscape medieval remains show relatively intense appearance in the area of Drava terraces and complete absence in the zone of Drava floodplain. The same data were also obtained for the prehistoric period. On the other hand, the modern era material is identified along the entire zone covered by field survey. While it is possible to assume many causes of this phenomenon, it is usually associated with the intensive changes of the landscape caused primarily by flooding and shifts of the Drava flow, but also by the ability of the river to accumulate large amount of material which can deeply cover the archaeological remains. Although the presented study is a result of only the first part of the programme, it shows that data collected by this type of survey can provide a good basis for the reconstruction of the patterns of landscape usage in the past of the upper Podravina region.

Translated by Andreja Kudelić, Filomena Sirovica

© Institut za arheologiju u Zagrebu. Sva prava pridržana.
© Institute of archaeology Zagreb. All rights reserved.

ISBN 978-953-6064-26-7 (tiskano izdanje)
ISBN 978-953-6064-31-1 (e-izdanje)

Izdavanje Zbornika novčano podupire / Financial support
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
HR – 10000 Zagreb, Donje Svetice 38